

Felsődunántúli természeti emlék

Írta: Földvály Miksa.

16. Várgesztesi rezerváció.

Ez a rezerváció azok közé a kevés természetvédelmi területek közé tartozik, amely már tényleg és a természetben is ki van jelölve.

Ugyanis a m. kir. földművelésügyi miniszter 1925. évi 6644. I. B. Z. számú rendeletére Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék közigazgatási bizottságának gazdasági albizottsága 1926. évi 1647. kb. számú határozatával a gesztesi várat és az azt övező 14.7 kat. hold kiterjedésű erdőt természeti emlékeknek jelölte ki és elrendelte, hogy azt érintetlenül kell fenntartani és a hozamterületből kivonni.

Az erdő a várral együtt Esterházy Móric gróf kőhányási erdőgondnoksága által kezelt majk — várgesztesi A) g. o. Várvölgy nevű részletét alkotja, mely Várgesztes község határában fekszik 376 m-nyire a tenger felett.

A 14.7 kat. holdból a várrom elfoglal 0.7 kat. holdat,

a 26/b erdőrészletből pedig 9.4 kat. holdat,

a 27/c erdőrészletből pedig 4.6 kat. holdat hasítottak ki.

A vár körül elterülő 14.7 kat. hold nagyságú erdőrészt gyertyán 0.5, cser 0.3, bükk 0.2, kőris 0.1 elegyarányú állomány alkotja. A völgy mentén és az északi oldalon főleg bükk található gyertyánal, a déli oldalon inkább cser kőrissel elegyülve, a tetőn a vár körül pedig túlnyomóan kőris.

Az állomány záródása 0.8, kora 50 év. Az átlagos famagasság 13 méter.

A talaj a völgyekben elég mély, televényes; az oldalakon köves, homokos agyag. Kitétsége Ék. Lejtése 5°—10°.

A vár falában levő márványtáblán a következő szöveg olvasható: „Hétszáz éves multról beszél ez a rom. Gesztes már XIII. században a Csák nemzetség ősi birtoka.

A vár tatárdúlás után a koronára száll és királyi vár marad 1438-ig. Ebben az időben Zsigmond, nejével Máriával és Albert herceg, későbbi király fordul meg falai között.

A Hunyadiak korában a Rozgonyiakhoz, majd az Ujlakiakhoz kerül zálogba.

1495-ben II. Ulászló látogatja meg.

1519-ben Enyingi Török Imre nádorfehérvári báné.

A mohácsi vész után török kézre jut és több ízben gazdát cserél, 1598-tól végleg magyar marad. Rövid időre Bocskai szállja meg, majd Nyári Krisztina kezével 1624-ben gróf Esterházy Miklós nádor birtokába. Azóta a családé. A szatmári béke után jelentősége elvész.”

A vár, ezt övező természeti emlékek kihasított terület, továbbá ezekhez vezető s lejelzett turistautak látogatása és használata csak előzetesen a tulajdonostól kikért engedély alapján történhetik.

17. Makki védett hely.

Komárom megyében Császár község határában Esterházy Mór gróf vérteskéthelyi erdőgondnokságához tartozó makki erdőben van egy 5 kat. hold nagyságú 120—130 éves jófejlődésű, szép erdő, melynek faállománya 0.8 elegyarányban tölgy és 0.2 elegyarányban cser.

Az állomány záródása 0.8.

Az erdő talaja mély, laza homok be — és kifuvásokkal, ami ezt a tölgyes — cseres állományt nevezetessé és érdekessé teszi.

18. Vitányvár rezervációja.

Az irodalomban Vitányvár, Vitánvár, Vythanvár, Vitámvár és Vidámvár néven is szerepel ez a hely. A legendás hírű várat már a XIV. századbéli írások említik a Csák-nemzetség ősi birtokaként Csákvárral és a vértesszentkereszti monostorral. A XV. század elején István fia János de Vythan a várkapitány, majd Silstrang; Mátyás király idejében pedig a Rozgonyi családé a vár a hozzátartozó sok faluval. Majd több kézen fordult meg. A törökök az 1543. évben lerombolták.

Magából a várból ma már csupán néhány omladozó fal van meg, melynek környékén levő erdőt egyrészt kegyeletből, másrészt a történelmi emlék védelmére fenn kell tartani.

A tulajdonos Magyar Általános Köszénbánya R. T. síkvölgyi erdőhivatala az erdőről most készülő gazdasági terv hozamterületéből a várhegyet ki is hagyta és mint természeti emléket tárgyalja.

A terület kiterjedése 7.7 kat. hold; talaja sekély, helyenkint sziklás, televényben szegény homokos agyag mészkő felett. Kitértisége É, ÉK, Ny, D. Ny.; lejtése 10°—30°; tengerszint feletti magassága 364 m. Az állományt 0.8 záródású, 80 éves bükk és gyertyán alkotja.

19. A vaskapu-rezerváció.

Esztergom megyei város határában levő vaskapui erdejének abból a részéből, amelyen a Magyar Turista Egyesület Esztergomi Osztálya az 1914. évben menedékházát építette, egy 10 kat. holdas

részt rezervációnak fenntartottak nem a rajta levő faállomány miatt, mely ezen a sziklás, gyenge termőerejű talajon természetesen nem valami kiváló, hanem csupán szépészeti szempontból és a turista menedékház, valamint az esztergomi nagyszámú lelkes természetbarátok és turisták kedvéért.

A kilátás innen valóban igen szép, mert a mélyen alant fekvő Esztergom városon és a Dunán kívül minden égi táj felé a szemhatár végéig terjed a kilátás.

Ennek a pontnak tengerszint feletti magassága 404 m.

A faállományt kocsánytalan tölgy, gyertyán, virágos kőris stb. alkotja.

Itt-ott hatalmas, festői sziklák hevernek és érdekes flóra borítja a talajt: *Cytisus austriacus*, *Stipa Joannis* etc.

A menedékház mellett emlékoszlop áll: Mária karján a kis Jézus a földgolyóval.

A következő felirat van az egyik oldalon: Nagyasszonyunk, Mária segíts!

A másik oldalon levő felírás: Inséges időkben engesztelésül emelte Mária híveinek adakozásából Esztergom, 1921. május havában a Turista Egyesület.

20. Fekete fenyves rezervátum.

Ugyancsak a város vaskapui erdejében van egy fekete fenyőből álló facsoport, melyről azt tartja a néphit, hogy azt még a törökök telepítették.

Sajnos, már csak 21 darab van belőle; lassankint kipusztulnak, ami nagy kár és veszteség, mert tényleg kivételes méretű fák ezek.

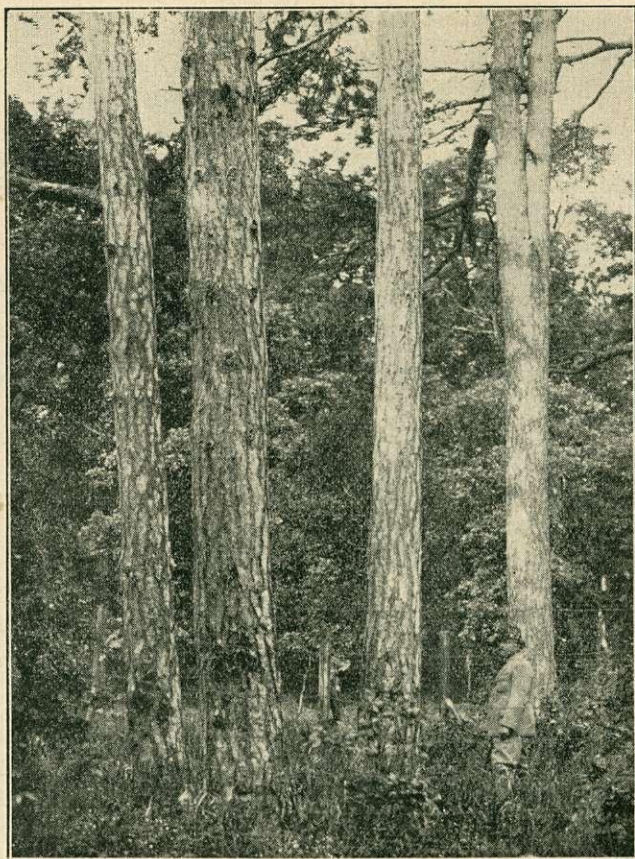
Néhányat megmérve, a következő mellmagassági kerületeket találtuk: 186, 194, 205 cm. Csúsmagasságuk 24—26 m. Koruk körülbelül 150 év.

Mivel ez az érdekes, szép fenyves szélkárosításoknak volna kitéve, ha a körülötte levő állományt kihasználják, ezért nagyon helyesen védő palástról gondoskodtak olyaténképpen, hogy a fenyves körül lévő 100 éves tölgy-, hársfaállományból egy sávot meghagytak.

21. Fáríkút rezervációja.

Esztergom város határában a városi erdőben a Vaskaputól K felé a Maróti gerinc és a Vaskapu között levő s a Duna felé hajló völgyben van a Fáríkút, patkóalakban foglalt forrás, mely körül szép, öreg faállomány van juhar-, tölgy-, gyertyánfákból alkotva.

Ezt az állományt 4 kat. hold kiterjedésben egyrészt a forrás védelmére, másrészt szépészeti szempontból tekintettel arra, hogy ez az erdőrész kedvelt kiránduló helye a város lakosságának, a város

Esztergomi vaskapui fekete fenyves.

Földvály Miksa felvétele.

megértő és a természetet szerető vezetősége a kihasználás alól kivonta és mint parkerdőt tartja fenn.

A Fárikútról megható mesét mondanak a környékén:

Fári, a vaskapui várúr leánya, szerelmes volt egy pásztorba, kivel az erdőben találkozott. A gőgös, keményszívű apa egy alkalommal meglepte őket, éktelen haragra lobbant és mindkettőt megölte. A leányt ott helyben eltemette s mikor a holttestet sirgödörbe tette, forrás támadt ott, véres víz buggyant elő, mitől annyira megremült a leány atyja, hogy holtan eset össze.

Azóta is a leány halálának évfordulóján véres víz fakad a forrásból.

22. Klastrompusztai védett hely.

Egyrészt az itt élő ősi fák, másrészt a táj szépsége miatt megérdemli ez a hely, hogy mint védelmi terület kijelöltessék.

Igaz ugyan, hogy a rezervátumba beletartozik a Magyar Turista Egyesület menedékháza, mely sok látogatót vonz oda s így visszaélések fordulhatnak elő, azonban megfelelő rendszabályokkal, amelyeket különben is annakidején másutt is kell érvényre juttatni, elejét lehet venni súlyos károsításoknak.

Ez a terület Csév község határában fekszik, az esztergomi székesfőkáptalan tulajdonában van.

A klastrom elnevezés állítólag onnan ered, hogy a jelenlegi major helyén valaha a pálosok kolostora állt, melynek ma nyoma sem látszik.

Mások azt állítják, hogy valamikor cisterciák iaktak e helyen, amit azonban a kutatás megcáfolt.

A Klastrom-pusztza a Pilis tövében fekszik egy nagy tisztás legelőn, mely felett É felé a pompás kilátást nyújtó festői szépségű „Klastromi sziklák” tornyosulnak.

A major melletti fás legelőn, mely mintegy 3 kat. hold kiterjedésű, körülbelül 100 darab igen öreg, terebélyes, hatalmas bükk, hegyi juhar, magas kőris, hegyiszil áll.

Néhány fa méreteit felvéve, a következő eredményeket találtuk:

a) bükk	420 cm mellmag. terület, 15 m csúcsmagasság
b) bükk	470 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
c) hegyi szil	450 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
d) bükk	450 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
e) bükk	320 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
f) bükk	300 cm mellmag. terület, 18 m csúcsmagasság
g) hegyi szil	550 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
h) hegyi juhar	360 cm mellmag. terület, 15 m csúcsmagasság
i) bükk	360 cm mellmag. terület, 18 m csúcsmagasság
j) bükk	470 cm mellmag. terület, 18 m csúcsmagasság
k) hegyi juhar	280 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
l) hegyi juhar	230 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
m) hegyi szil	300 cm mellmag. terület, 22 m csúcsmagasság
n) hegyi juhar	490 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
o) hegyi szil	260 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság
p) hegyi szil	230 cm mellmag. terület, 20 m csúcsmagasság

A b) jelű bükkfa törzsén Szűz Mária képe függ, előtte pedig egy fakereszt áll.

A menedékház mellett jóvizű forrás és uradalmi erdőőri lakás van.

Rámszakadék kapuja.

Földvály Miksa felvétele.

23. Három forrás völgye.

A délről észak felé a Dobogókő aljáról Dömösre nyíló Szőke forrás völgyének egyik oldalága a titokzatos, sötét, zárt Három forrás völgye a Rámszakadékkal, mely oly félreeső, elhagyatott, misztikus és vadregényes, hogy ennél alkalmasabb rezervációt nem lehet a Pilisben találni.

Az egész völgy a Rámszakadékig körülbelül 1.5 km hosszú lehet, az út azonban beletart több egy jó óránál a sziklapadokon, kanyargó patakon, ledőlt fatörzseken keresztül bukdácsolva és keservesen átvergődve. Mintegy fél km hosszúságban, az 2—3 m széles völgy sötét és zord, napsugár alig hatol be és a meredeken két oldalt fejtornyosuló s helyenkint áthajló sima falak között csak mohás sziklá-

ról-sziklára ugorva juthatunk el a Rámszakadékig, hol csupasz sziklafal, a víz által kivájt kapu, zúgó vízesés és félhomály fogad bennünket.

Fent jobbról a mondaövezte Árpádvár (483 m), balról a Rám-hegy (486 m) emelkedik a magasba, amit azonban csak sejtünk, de semmit sem látunk, mert a meredek sziklafalak meggátolnak minden kilátást.

A völgy Dömös község határában az esztergomi székesfőkéntalan erdőbirtokán fekszik.

24. Vadálló kövek tájrészlete.

Az előbb említett Három forrás völgye torkolatával szemben a Szőke forrás völgyének jobb oldalán a Simonvölgy és illetve Vadállóvölgy közötti két éles gerincet nevezik Vadálló köveknek, mely két tarajos gerinc a Prédikáló-szék felé emelkedik a Szőke forrás völgyében levő Szentfa-kápolnájától.

A két éles gerinc oldalai igen meredeken szakadnak le a völgybe. A sziklás, köves lejtőkön gyenge a tenyészlet és csenevész a fák. A gerinc tele van tornyokkal, tükkel, sziklaoszlopokkal és pillérekkel, melyek sziklamászásokra csábítják az arra hivatottakat és vállalkozókat. Az első önálló torony a Nagytuskó, azután van a Szélestorony, utána a Bunkó, majd az áthajló Függőkő. Az egyik tornyot Felkiáltó-jelnek nevezték el, mert a torony tetején gombaszerű tömb ül. Megint áthajló szikla az Árpád trónja. Szép a kettőstornyú szikla: a Barát és Apáca. Van egy Négyujjú torony is, de nem hiányzik Kleopatra tüje sem.

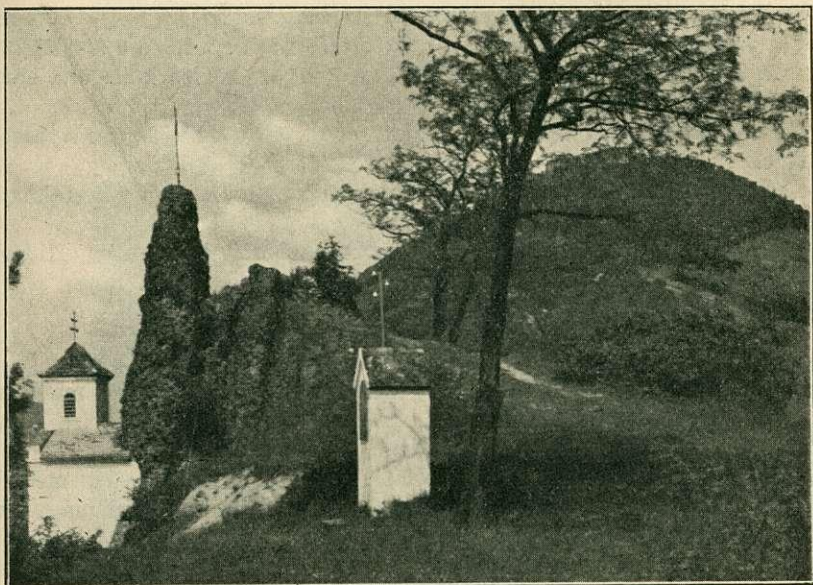
Ezen a falakon, párkányokon, letöréseken a vérbeli alpinisták gyakorolják magukat, míg a szerényebb turisták és természetbarátok megelégszenek azzal a kiterjedt, felséges kilátással, amely innen a Dunára és távolabbi környékére nyílik.

Minthogy, amint említettem, gazdasági szempontból csekély értékű ez a terület és bizonyára kevés jövedelmet is hoz, viszont természeti szépségekben gazdag és sok embernek ártatlan örömeit nyújthat, mint tájrészlet leendő fenntartása célszerűnek látszik. Az egész terület 1.0—1.5 km² nagyságú lehet, ugyancsak az esztergomi székesfőkéntalan tulajdona és Dömös község határában fekszik.

25. Simon halála — rezerváció.

A m. kir. közalapítvány pilisszentkereszti gazdasági osztálya 119. és 120. számú erdőrészleteire terjed ki, melyeknek egy része meredek, sziklás fekvésénél fogva véderdőnek van kijelölve.

Ezt a rezervációt érdekessé teszi a táj vadregényes fekvésén kívül az a körülmény is, hogy abban két nevezetes barlang van, a Leány- és Legény-barlang, melyekről más fejezetben lesz szó.

Visegrádi véderdő, várrom és kálvária.

Földváry Miksa felvétele.

A sziklákról gyönyörű kilátás nyílik, amilyen kevés van a Pilisben. A szírteket szívesen keresik fel a sziklamászók is.

A monda szerint a szikla tetejéről a mélységbe lökték a törökök Simon barátot, ki a sziklák tövében levő valamelyik barlangban húzódott meg s kit azért dobtak le a szikláról üldözői, mert vonakodott a klastrom kincseit nekik előadni. Ezért hívják ezt a sziklát Simon halála sziklájának.

Ezt a tájrészletet abból a szempontból is kell védelemben részesíteni, mert ezekben és a szomszédos sziklacsoporthozatokban uhú fészkel, melyből ma már oly kevés van, hogy egyrészt teljes kimélel-tet érdemel, másrészt költségének lehetőségeit elő kell mozdítani.

26. Kakukhegyi rezervátum.

Ez a Dobogókőtől délre van és magában foglalja a Zsiványbarlangot, az e körül tornyosuló sziklafalakat és tömböket, a Hideglyukat és vegyes fafajú, jófejlődésű, szép erdőt.

Az egész terület mintegy 8 kat. holdat tesz ki, Pilisszentkereszt község határában fekszik s a kir. közalapítvány uradalmához tartozik.

Az erdőre vonatkozó gazdasági terv szerint ez a terület a 77.

számú részt alkotja, tengerszint feletti magassága mintegy 600 m, talaja köves, sziklás, konglomerát, kitettsége D Ny, lejtése 5° — 25° .

A katlanokban bükk, hegyi juhar, magas kőris, kislevelű hárs alkotja az állományt.

Az oldalakon és tetőkön a bükk felett tölgy és cser helyezkedett el.

A bükk-törzsek igen szép növésűek, 12 m magasságig ágatlanok és 26 m csúcsmagasságot is elérnek.

A rezervátumnak még egyéb érdekességet kölcsönöz Hideg-lyukról és Zsiványbarlangról más fejezetben emlékezünk meg.

27. A pilisszentkereszti szurdokvölgy.

A Pilis-hegységnek egyik legvadabb, legzordabb tája, melyben bizarr sziklaalakulatok tornyosulnak, zúgó patak tajtékos vize hömpölyög és szikláról sziklára bukva szép vízeséseket alkot.

Pilisszentkereszt község délkeleti oldalán mészkőbe vájt mederben halad a Déra-patak, melynek vízesései helyenkint 2 m magasságot is elérnek.

A szurdok egy része a pilisszentkereszti volt úrbérések fás letelejésén, másik része a Botzenhardt-féle erdő alján vonul el s helyenkint tömzsös mészkő; más helyen padosan rétegezett mészkőtufából áll.

Tóber Samu szerint, ki szeretettel és lelkesedéssel támogatott a természeti emlékek felkutatásában, a Szurdokvölgy tájszépészeti szempontból a bányászattal szemben kíván védelmet, mert a közeli mészégetők tulajdonosai több érdekes sziklaalakulatot már is megbontottak, sőt el is pusztítottak.

28. A Pilishegy tetejének fenntartott helye.

A kir. magyar Természettudományi Társulat Növényteni Szakosztálya által fenntartásra és védelemre javasolt botanikai nevezetességek között megemlítik a Pilishegy füves tetejét, mint olyant, mely a bükkhegységi mellett az országban egyetlen termőhelye a *Ferula Sadleriana*-nak, a Magyarföldi husángnak, ennek a magas, hengeres szárú, évelő növénynek, mely a Pilisen kívül csupán a Bélkő meszes, sziklás lejtőin található.

A Pilishegy teteje a m. kir. közalapítvány erdőbirtokához tartozik és a pilisszentkereszti m. kir. közalapítványi erdőhivatal kezelése alatt álló, gazdasági terv szerint kezelt erdőben van L 8. jelzéssel mint legelő, mely erdőőri kaszálóul szolgál. Kiterjedése 10.9 kat. hold.

Amennyiben a ritka, érdekes flóra fennmaradása megkívánja, úgy egyrészt a kaszálást meg kell szüntetni, másrészt az erdősítést mellőzni.

Pomázi Kőhegy.

Földvály Miksa felvétele.

29. Az Apátkúti völgy tájrészlete.

Visegrád közelében nyílik az Apátkúti völgy, mely D felé kanyarog fel a szép kincstári erdőkbe. A vadregényes völgy, az abban fakadó Magda-forrás, a csörgedező patak, a zuhogó vízesés, a vad sziklaalakulatok együttléve érdekes tájat varázsolnak elénk, mely idők folyamán ősi vadságából sokat veszített ugyan, mégis érdemes vele foglalkozni.

Mindjárt a völgy elején, a határon bizarr sziklaoszlop áll őrt. Az andezitsziklák simára mosott lapján élénken csobog az Apátkút patakja. A Magdaforrás alatt a patak medrében fekszik az Elefánt, egy 2.5 m magas, 4 m hosszú szürke andezit-szikla, mely feltűnően hasonlít az elefánthoz.

Ez a terület a visegrádi m. kir. erdőhivatal kezelése alatt álló erdő A) g. o.-hoz tartozik és a Mátyásbérc oldala nevű 53/h. jelzésű erdőrészletet foglalja magában, mely 6.0 kat. hold kiterjedésű.

Talaja közepes televényű, helyenkint köves agyag andezit felett. Tengerszint feletti magassága 183—309 m. Az állományt alkotó fafaj a völgyben, a patak mentén bükk és gyertyán, a hegy oldalán és a gerincen pedig cser, kocsánytalan tölgy, hárs, juhar. A faállomány záródása 0.8, kora 50 év.

30. Nagy-Kiliánhegyi rezerváció.

Az eddig leírtak után sajnálattal kell megállapítanunk azt, hogy akkora területen, mint a Felsődunántúl, csonka hazánk tekintélyes nagyságú részén, öreg, szépnövésű, elegyetlen faállomány, vagy érdekes elegyarányú, nevezetes állomány alkotta erdő alig van.

Ezért örömmel és élvezettel jártuk a visegrádi kincstári erdőket, ahol nemcsak természeti szépségekben gazdag tájakat láttunk, hanem értékes faállományokban is gyönyörködhattunk, melyekből érdemes volna néhányat fenntartani.

E célból kijelölhető volna az erdőbirtok A) g. o. 50/a. jelű részletén levő faállomány.

Ezt az erdőrészt 0.8 elegyarányban bükk, 0.2 elegyarányban tölgy alkotja. Az állomány kora 120 év. Az erdőrész egész kiterjedése 50 kat. hold, mely televényes, közép mély homokos agyagon áll. Tengerszint feletti magassága 250—420 m, lejtése 25°—38°. A meg lehetőszen meredek hegyoldalnak festői képet kölcsönöznek a sziklábúvások, tornyok, oszlopok.

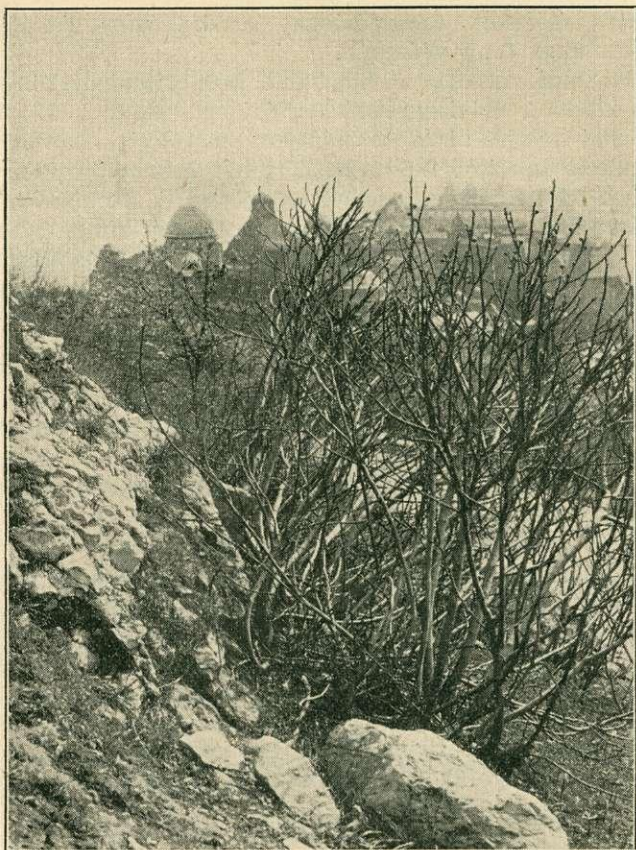
31. Bölényes rezerváció.

Az előbb említett Apátkúti völgyön túl levő Kékkúti völgy fölötti hegyoldalt Bölényesnek nevezik azóta, hogy itt tanyáztak néhány évig a budapesti állatkertből kitelepített bölények.

A volt bölénypark mellett elterülő, visegrádi A) g. o. 37/a. jelű erdőrész, faállományát jónövésű, egészséges, magastörzsű, hengeres fák alkotják.

Az erdőrész kiterjedése 93 kat. hold, lejtése 15°—20°, tengerszint feletti magassága 250—400 m. Az állomány záródása 1.0, kora 95 év. A fafaj 0.8 elegyarányban bükk, 0.2 elegyarányban tölgy, hárs, kőris, juhar.

Ezekből az adatokból is kitetszik az, hogy ez az erdő, vagy legalább is annak egy része méltó volna arra, hogy természeti emlék legyen.

Fügefák bozótja a Szent Gellért-hegyen, közelében Peganum harmala.

Földváry Miksa felvétele.

32. A visegrádi vároldal.

A romantika nimbuszával övezett Visegrád a felséges mult szép emlékein elmélkedik és királyi fénykort hirdet.

A márvány ragyogásából ma már csak kövek romhalmaza van meg; a táj szépségei azonban változatlanok és örök életűek, ha csak az ember el nem rontja és el nem csúfítja azokat.

A műemlékek, az emberi alkotások nem érdekeinek bennünket, a természet örökbecsű alkotásaiból pedig sajnos, a vidék tájképi szépségein kívül nem sokat találtunk.

De hogy a műemlékeknek megfelelő keretet adjanak és azok fenntartása az idők viszontagságai közepette és az elemek károsító hatásai ellen kellően biztosítva legyen, e helyen is, mint másutt

tapasztaltuk, élőfákat, facsoportokat, erdőfoltokat, sőt egész erdő-részeket tartanak fenn védelmül.

A visegrádi vároldal is 115.4 kat. hold kiterjedésben mint véd-erő van kijelölve és visegrádi kincstári erdő C) g. o.-át alkotja.

Az erdő talaja kissé televényes, nagyobbára köves, homokos agyag andezit felett, 5°—6° lejtésű, tehát helyenkint igen meredek, tengerszint feletti magassága 108—346 m. Az állományt alkotó fa-faj kocsánytalan tölgy, cser, hárs, szil, virágos kőris, juhar, bükk, fekete fenyő, szelid gesztenye; a záródás 0.2—1.0, az állomány kora 35—86 év. A szelid gesztenye 53 éves és 2.6 kat. holdat foglal el.

33. Mátyás király havastavai.

A történelem vagy legalább is a hagyomány halastavakról tud, melyek Mátyás király visegrádi várának egyrészt szépségei közé tartoztak, másrészt azokban tartották a konyhára szükséges halakat.

A vároldal északi részén az általában sokat hangoztatott halastavak dicsőségét egy szerény kis tócsa hirdeti, mely állítólag valaha 2 kat. hold nagyságú volt.

A kis tó partján öreg fűzfa áll.

A tó környéke 6—7 méteres hálózatban szelid gesztenyefákkal van beültetve, melyek jónövésűek és már gyümölcsöt teremnek. A gesztenye jóízű, édes, de aprószemű.

Minthogy Visegrád híres volt szelid gesztenyefáiról és Mátyás király havastavait is sokszor emlegették, célszerű volna a tó környékét rendezni, vizét lehetőleg növelni és ezt a területet a mult dicsőségének megfelelő hangulatos ligetté varázsolni.

As ősi gesztenyefák késői maradékairól más fejezetben lesz szó.

34. A pomázi Kőhegy védett helye.

A Pomáz feletti Kőhegy füves tetejének botanikai érdekből való megvédését kívánja a kir. magyar Természettudományi Társulat Növényteni Szakosztálya azért, mert ott több ritka növény: *Campanula macrostachya*, *Arenaria graminifolia* stb.; a tetőn levő tóban pedig érdekes mocsári vegetáció van: *Ranunculus polyphyllus*, *Poa levisculmis* stb.

A Kőhegy fensíkja lapos, fűvel van borítva. Tengerszint feletti magassága 366 m.

Délnyugati részén van egy süppedés, melyet egyesek tévesen kráternek mondanak. Ez állandóan tele van vízzel. A tó közepén megy keresztül Szentendre és Pomáz határvonala; a szentendrei résznek tulajdonosa a város, pomázi felén pedig dr. Mándics Milán a birtokos.

A tó egész kiterjedése körülbelül 1 kat. hold. A víz szegélyén szittyó és sás nő, melyben vízi csibe, vadkacsa fészkel, kigyók és piócák sokasága tanyázik.

Közvetlenül a tó körül fátlan a tető, a peremén hézagosa cser-és tölgyerdő áll.

A fentebb említett növényeken kívül elég bőven van árvalányhaj és tavaszi hérics.

A Kőhegy fensíkjának kiterjedése a tóval együtt mintegy 10 kat. hold, mely a hegy déli részén levő szaggatott, festői sziklafallal együtt egyrészt botanikai nevezetessége miatt másrészt talajszépészeti szempontból érdemes a kijelölésre és fenntartásra.

Bár a Kőhegy oldalán fantasztikus sziklatornyokat, oszlopokat, mély szakadékokat találunk, a sziklamászók nem szívesen vállalkoznak mászásokra, mert az andezit-, tufa- és brecciarétegek igen törékenyek.

Érdekes a meredeken leszakadó egyik sziklafal peremén fekvő háromszögletes kalapalakú kőlap, melyet „Napoleon kalap”-jának nevezték el.

Az ívalakú sziklafal mintegy 300 m hosszú, magassága 16—20 méter. A fal lábánál kocsánytalan tölgy, virágos kőris, barkóca berkenye, mezei juhar, cser tenyészik és a sziklák réseibe is behatolva eltakarja a sziklafal szürke meztelenségét.

35. Kisszénáshegyi védett hely.

A Kisszénáshegy (424 m) a turistaság szempontjából sokkal csekélyebb jelentőségű, mint a Nagyszénáshegy (549 m), melyről kinálkozó kilátás egyike a legszebbeknek a budai hegyek környékén, míg a Kisszénáshegyről csak korlátolt kilátás nyílik.

De botanikai szempontból ez a körülmény előnyt jelent, mert az a flóra, mely a Kisszénáshegyen található, nagyon nevezetes és ritka elemekből áll s így a hegy gyéresebb látogatottsága folytán a növényzet kevesebb veszedelemnek van kitéve, mint egy forgalmasabb helyen.

A természettudósok mint érdekességet különösen a hegy északi lejtőjét jelölik meg, mely igen gazdag a dolomitörmelék hajlatok flórájában és amelyen számos ritka növényt találunk. Ezek között első helyen kell emlitenünk a *Linum dolomiticum*-ot, ezt az alacsony-szárú, dolomitlakó lent, melynek a Kisszénáshegy hazánk egyetlen ismert termőhelye.

A Kisszénáshegy Pilisszentiván község határában van és a Karátsonyi grófi uradalomhoz tartozik. Az említett hegyoldal részint tisztás helyekkel tarkázott borókás terület, részint bükk-, hárs-, kőrisfák alkotta erdőfoltokkal van borítva.

36. A Csiki hegyek csoportja.

A budai dolomithegységhez tartozó Csiki hegyek déli csoportjának botanikai szempontból való védelmét a kir. Magyar Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztálya kívánta és azt javasolta, hogy a katonai térképen a 290., 314., 303. és 263. magaslati jelzésű pontok által határolt négyszögű terület különböző érdekes növényformáció miatt kellő védelemben részesüljön.

Ez a terület a m. kir. államkincstár tulajdona és az 1927. évi 98.613. számú F. M. rendelettel jóváhagyott üzemterv szerint kezelt erdő, melynek részletes leírása Baumann Béla közlése szerint a következő:

1. A) gazd. oszt. 91/c. erdőrész, 9.7 kat. hold sekély, televényszegény, helyenkint igen köves, sziklás agyagtalaj mészkő fölött, D DNy 10° — 35° , th = IV. Kor. 25 év. $z = 0.2$, fekete fenyő 1.0, véd-erdő, 7.8 kat. hold, erdősítendő fekete fenyővel, sem fő-, sem előhasználatra előírva nincs.

2. A) g. o. 95/h. erdőrész 5.9 kat. hold, sekély, televényszegény, igen meredek, sziklás talaj. Ny 20° — 40° , tisztás, 5.9 kat. hold, fekete-fenyővel beerdősítendő.

3. A) g. o. 89/a. erdőrész, 36.7 kat. hold, sekély, televényszegény, helyenkint igen köves, sziklás agyagtalaj, D. DNy, 10° — 35° , th. IV. kor = 25 év, $z = 0.2$, fekete fenyő 0.9, kőris 0.1, leégés folytán kiritkult soros ültetés, sem fő-, sem előhasználatra előírva nincs, 29.4 kat. hold, fekete fenyővel erdősítendő.

4. A) g. o. 88/a. erdőrész, 3.9 kat. hold, mély televényes, homokos agyagtalaj, É-ÉNy, 0° — 5° , th. = II. kor = 25 év, $z = 0.3$, T = 0.3. cs = 0.7, sem fő-, sem előhasználatra előírva nincs, 2.7 kat. hold, kocsánytalan tölgy csemetével ültetendő.

37. Makkos Mária — rezervátum.

A budai hegységekben a székesfőváros enrdejében van egy idillikus, kedevs hely; elmélázásra, elmélkedésre alkalmas, csendes zug. Az is volt évszázadokkal ezelőtt: barátok tanyája.

Cserfás Boldogasszonynak is nevezik ezt a kis telepet, mely templom- és kolostorromból, erdőőri lakból, néhány más házból és egy menedékkunyhóból áll.

A legenda szerint sok száz évvel ezelőtt templom állott e helyen, melyet a háborúk során felgyújtottak, oltárképét azonban megmen-tették a hívők és az erdőben egy tölgyfa törzsére függesztették.

Utóbb csodatevő erőt tulajdonítottak az emberek ennek a Szűz Mária-képnek és Budakeszire vitték az ottani plébániatemplomba, honnan ismeretlen módon előbbi helyére visszakerült. Erre magát a tölgyfát is kivágták és azt a szentképpel együtt bevitték a budakeszi-i templomba, hol törzsének egy része ma is van.

A Makkos Mária erdős katlana Budapest székesfőváros birto-kához tartozik.

A rezervátumnak kijelölendő terület egy ligetes rét, mely a székesfővárosi erdő E) g. o.-ban 327 m tengerszint feletti magas-ságban fekszik.

Üzemtervi elnevezése: r/7. Ezen 1.87 kat. hold kiterjedésű tisztáson egyenlőtlenül eloszolva 51 drb idős fa van. Legnagyobb része kocsánytalan tölgy és cser. A fák alacsony törzsűek, terebélyes koro-

nával. Feltűnő a tisztás DNy-i sarkában levő 2 cserfa, melyek méretei a következők:

- a) 317 cm mellm. ker. 20 m magas,
- b) 452 cm mellm. ker. 18 m magas.

Az utóbbi a földtől 150 cm magasságban két ágra (289, 250 cm ker.) oszlik. A fák egészséges, terebélyes koronával bírnak. A tisztáson található többi fák mellmagassági kerülete 200—300 cm között, magasságuk pedig 14—18 m között változik. Néhány törzs száradó félben van, általában egészségesek.

A tisztás szélén a trinitáriusok 1748. évben épült templomának és kolostorának a romjai láthatók. A romokban épített kápolna és az erdei tisztás búcsújáró, illetve kedvelt kiránduló hely.

38. A Hármashatárhegy.

Ósi steppe — flórájának megóvása érdekében Budapest székesfőváros erdő- és mezőgazdasági hivatala az orom körül 3 kat. hold nagyságú területet az erdősítésből kivont. Ez a terület 497 m magasan fekszik a tenger felett, kitettsége K, DK, lejtése 5°—10°, talaja televényben szegény, köves, sziklás.

A Hármashatárhegy csoportja a Budai hegységhez tartozik.

Egyes tagjai a Hármashatárhegy, melyen Buda, Óbuda és Pesthidegkút határa találkozik. Csúcsa nemcsak eredeti steppe-növényzetéről híres, hanem arról is nevezetes, hogy az innen kínálkozó kilátás egyike a legszebbeknek a Budai hegyekben.

Érdekes flóra van a Hármashatárhegy csoportjához tartozó Felső Kecskehegyen is (395 m), melynek fenyőállományában levő kisebb foltokat ugyancsak a növényzet megóvása végett a fővárosi erdőhivatal szintén erdősítetlenül hagy és a növényzetet óvja.

39. Gyönyörű fővárosunk díszé a *Szent Gellérthegy*, mely nemcsak pompás keretet ad a festői városnak, hanem sok különféle természeti kincsel dicsekedhetik és növényzeti ritkaságokat is tud felmutatni.

Nem lepődünk meg, amikor azt olvassuk, hogy a Természettudományi Társulat az egész Szent Gellérthegyet nemzeti parkká kívánta nyilváníttatni.

A Növénytani Szakosztály javaslatot tett arra nézve, hogy a Székesfőváros a dolomitsziklákon és köves lejtőkön a sziklatemplom jobb oldalán növe, élénksárga virágú *Alyssum Arduini* (szirti ternye) nevű bokros évelő növényt a kiránduló közönség pusztításaitól erősen védje meg s különösen a ritkábban előforduló kis sárga-virágú *Silene flavescens* (habszekfű), melynek a Szent Gellérthegy egyetlen ismert termőhelye hazánkban, továbbá a *Kochia sedoides*, valamint a török időkből itt maradt több növény kéméléséről és fenntartásáról gondoskodjék.

Ide tartoznak elsősorban a szentgellérthegyi fügefák, a török-

pirosító, továbbá a mandulafák, mely utóbbiak azonban nem a török időből valók.

A fügefácskákat három évtizeddel ezelőtt Fialowski Lajos részletesen leírta és már akkor sikra szállt a fügefáknak és közelükben növe törökpirosítóknak a városrendezés keresztyülvitele során való megóvása érdekében. Tüzetesen foglalkozik a fügefák multjával és azt állítja, hogy régebben a Kis- és Nagy-Svábhegy déli lejtőin is álltak fügefák, amelyek a Szent Gellérthegyen, lévőekkel együtt kétségtelenül a török idők hagyományai.

Ezek a fügefák bozótot alkotnak; összes számuk 25—30 darab; körülbelül 1.5 m magasak. A lejtők felé hajolva ívben emelkednek felfelé a vesszők.

A fővárosi mandulafákat poetikusan a „Gellérthegy csodájá”-nak nevezi Rapaics Raymund és azt állítja, hogy az itteni mandulafákat nem a törökök hozták be, bár azok keleti eredetűek, de nem régi keletűek. Ugyanis Kerkápoly Károly, volt pénzügyminiszter, ki 1824-től 1891-ig élt, ültette azokat a Szent Gellérthegy D lejtőjén levő szőlőjébe, mint őszibarackfáinak alanyait.

Ellenben bizonyosra vehető, hogy a törökpirosító (*Peganum harmala*), mely ugyancsak a Szent Gellérthegy déli oldalán a fügefácskák szomszédságában él, a török megszállásból származik. Egyébként a Balkánon és a Földközi tenger partvidékén honos.

A törökpirosító fenntartása érdekében már a nagy polihisztor, Herman Ottó is felszólalt „Vető, vagy inkább kérés egy érdekes növény nevében” című cikkében.

Mint a Szent Gellérthegy különlegességét említi Rapaics a zsurlóformájú, zöldesszürke szárú csikófark-ot (*Ephedra distachya*), mely igazi ősnövénye a Szent Gellérthegynek s általában már kiveszőben van. Ez az érdekes növény nyitvatermő, kétlaki virágja van, mely pikkelyekkel burkolt; termése vörösszínű álbogyó. Elterjedési területe nagy, de kevés egyeddel. A Szent Gellérthegy sziklarepedéseiben imitt-amott, továbbá Esztergom megyében szórványosan fordul elő. A Duna—Tisza közének homokbuckáin inkább található.

Érdekesebb növényei még: *Valerianella membranacea*, *Paronychia cephalotes*, *Reseda inodora* etc.

Általában mint minden ősi természeti alkotás a kultúra terjedésével tért veszít, úgy a Szent Gellérthegy eredeti és régi növényzete is kezd háttérbe szorulni.

A főváros megértő vezetősége és lelkes kertészete bizonyára ezután is talál módot arra, hogy a csendes zúgokban, elrejtett helyeken meghúzódó néhány régi növény fennmaradjon, de a lakosságot, a sétáló közönséget is unos-untalan figyelmeztetni, megfelelően kioktatni és szigorúan ellenőrizni kell, hogy a természet ritkaságait ne pusztítsák, sőt a belátó közönség maga is védje meg ezt a nemzeti vagyont.

Az ősi növényzet fenntartására irányuló nemes törekvés mellett néhány évvel ezelőtt az a rokonszenves eszme is felvetődött, hogy a Szent Gellért-hegyre Nagy-Magyarország minden részéből telepítsenek eredeti, nevezetes, különleges növényeket, mi által a Szent Gellérthegy a történelmi Magyarországnak valóságos növénytani gyűjteménye lenne.

(Folytatjuk.)

Az erdőtalajban lakó állati véglények (protozoák) szerepének és kutatásának problémái

Írta: Dr. Varga Lajos

egyetemi magántanár (Sopron).

1. A vizsgálatok feladatai.

A mezőgazdasági talajokban már régebben megállapították, hogy a gazdag baktériumflóra mellett igen népes mikrofauna is található. Kiderítették már a baktériumflóra tevékenységét, nagyjában megállapították az előforduló fajok minőségét és mennyiségét. Megismerték az egyes csoportok biológiai szerepét s az egész évre terjedő mennyiségi változásait. Kiderült, hogy a talaj életében igen nagy jelentőségük van s jelenlétük döntő fontosságú a mezőgazdasági termények minőségére és mennyiségére vonatkozólag is.

Az állati véglények (Protozoa) jelenlétéről és szerepéről azonban még ma is meglehetősen eltérők a vélemények. Vannak, akik egyenesen tagadják azt, hogy a talajban protozoák élnek. Ezek közé tartozik a neves Alexejeff, igen komoly, szakszerű biológus, aki kereken kimondja: „Ainsi, j'affirme que les protozoaires du sol n'existent pas”. Szerinte tehát talajprotozoák egyáltalában nincsenek. Hirdeti, hogy kár a felkutatásukra irányuló minden fáradságért, mert a protozoák a talajban sohasem fordulnak elő aktív, eleven állapotban, hanem csakis kemény, áthatolhatatlan burokkal ellátott parányi tokban, ú. n. cisztában, ahol lappangó életet élnek s így semmi hatást sem fejthetnek ki.

Am Alexejeff teljesen egyedül áll a maga tagadó véleményével. Mert a talaj bonyolult életének kutatói előtt ma már nem titok többé hogy a talajban igenis eleven, mozgó és élettevékeny-